

Рецензії

Тетяна Анатоліївна Шеховцова

доктор філологічних наук, професор кафедри історії російської літератури,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна);
e-mail: shekhovt2@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-6270-6549>

«Как слово наше отзовется...»

Рецензія на книгу: Марк Теплінський: «Делать как должно...»: Исповедь. Глазами Другого / автор-сост. и редактор И. В. Козлик; предисл., коммент., прим. и послесл. И. В. Козлика. Ивано-Франковск: Симфония форте, 2021. 156 с. 1 электрон. опт. диск (CD-ROM).

Перед нами книга у багатьох розуміннях неординарна, як неординарний її автор і герой в одній особі. Звично, коли фільм створюється на основі літературного твору. Але рецензоване видання порушує цей канон: воно створене на основі документальних фільмів Ігоря Козлика «Марко Теплінський – учитель, вчений, людина» (2012) і «Очима Іншого: Марко Теплінський і Володимир Матвійшин» (2013, частина перша). Фільм-портрет перетворюється на книгу-портрет, герой якої – Марко Веніамінович Теплінський (1924–2012), відомий український літературознавець-русист, доктор філологічних наук, Почесний професор Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Автор-упорядник видання, доктор філологічних наук, професор І. В. Козлик характеризує його як новий видавничий проект. Цей проект не є дублікатом або копією документальних кінострічок, на яких базується, бо містить нові матеріали, а головне – дає «киную проекцію фігури видаючогося человека, органично взаимодействующую с её аудиовизуальным образом» [2, с. 12]. У розповідях самого М. В. Теплінського, в спогадах його друзів, колег і учнів, в ретельно підбраному ілюстративному матеріалі висвітлено життєвий і творчий шлях вченого, лектора, педагога, енциклопедично ґрунтованої та інтелігентної людини, філолога-просвітника, який був улюбленим учителем і моральним авторитетом для кількох поколінь студентів і викладачів. Перед нами портрет-характер, портрет-біографія, портрет-ставлення. При цьому книга не просто характеризує М. В. Теплінського як особистість і як ученого, але через розповідь про конкретну людську долю відтворює риси епохи, а також етапи історії вітчизняного літературознавства.

Відкриває видання вступне слово ректора ПНУ імені Василя Стефаника професора Ігоря Цепенди, який характеризує роль М. В. Теплінського в становленні університету.

Основна частина складається з двох розділів. У першому розділі («Сповідь») представлені розповіді М. В. Теплінського про своє життя, родину, роботу, учителів і колег. Символічна кільцева композиція життєвого шляху Марка Веніаміновича, який почався і закінчився в Україні. Він народився в Полтаві, що стала для нього «уособленням раю»: «Это – идиллия, это рай, это мечта человеческая о счастье» [2, с. 17]. Під час війни сім'я евакуювалася до Саратова, де в ці роки працював Ленінградський університет. Вступивши на філологічний факультет, майбутній вчений наприкінці війни разом із університетом переїхав до Ленінграда і став вихованцем відомої в літературознавстві історико-літературної школи, на чолі якої стояв В. Є. Євгенєв-Максимов. В університеті захоплений і талановитий студент міг спілкуватися з видатними вченими, які вплинули на становлення його творчої індивідуальності. Їх імена відомі кожному філологу: Б. М. Ейхенбаум, Б. В. Томашевський, Г. А. Бялий, Г. О. Гуковський, Й. М. Тронський, В. Я. Пропп, В. В. Виноградов, В. Є. Євгенєв-Максимов, П. Н. Берков. Всі вони стали героями «Сповіді». Як писали Н. Є. Крутікова і І. В. Козлик у статті, присвяченій 75-річному ювілею М. В. Теплінського, «вобрав в себя лучшие традиции отечественного литературоведения, Марк Вениаминович всю свою жизнь сохранял и продолжал их, стремился привить любовь к ним у своих слушателей и учеников» [1, с. 13]. Всі разом вони «служили філології». Уроки «справжніх інтелігентів» втілювалися в життєвому девізі М. В. Теплінського, винесеному в заголовок книги: «Делай, что должно, и будь, как будет» [2, с. 38].

У «Сповіді» відображені історія і географія життя М. В. Теплінського: після закінчення університету з 1947 по 1953 рік викладав у Карелії в Петрозаводському учительському інституті, з 1953 по 1970 завідував кафедрою російської та зарубіжної літератури Південно-Сахалінського педагогічного інституту. У 1970 році повернувся в Україну, де з 1970 по 1992 рік завідував кафедрою російської та зарубіжної літератури Івано-Франківського педагогічного інституту ім. В. Стефаника, став першим доктором наук в історії цього навчального закладу (тепер Прикарпатський національний

університет імені Василя Стефаника) і пропрацював у ньому 42 роки (1970–2012).

Наукові праці М. В. Теплінського були присвячені дослідженню творчості М. О. Некрасова, А. П. Чехова, М. Г. Чернишевського, О. М. Островського. Важливе місце в науковій діяльності займало вивчення історії російської журналістики і критики. Свою фундаментальну монографію «Вітчизняні записки» (1868–1884). Історія журналу. Літературна критика» він захистив як докторську дисертацію в Інституті російської літератури АН СРСР (Пушкінському Домі) в 1967 році. Опонентами виступили Г. М. Фрідлендер, Г. А. Бялий, Є. І. Покусаєв.

У роботах М. В. Теплінського івано-франківського періоду російська класика розглядалася в зв'язках з Україною, її культурою і літературою (українська тема в творчості російських письменників, постановка їх п'єс на українській сцені, сприйняття їх творчості українськими читачами і т. ін.). Вчений багато уваги приділяв науково-педагогічній діяльності. У 1991 році в київському видавництві «Вища школа» вийшов створений М. В. Теплінським перший підручник «Історія російської літератури XIX століття», призначений для вузів України, де історія російської літератури вперше розглядалася в контексті українсько-російських літературних зв'язків. Загальний тираж підручників і хрестоматій, написаних М. В. Теплінським спільно з Ю. І. Султановим для шкіл України з російською мовою навчання, в 2001 році досяг мільйонної позначки.

Друга частина рецензованої книги («Очима іншого») містить спогади учнів, колег і студентів. У цих спогадах трапляються, зрозуміло, лейтмотивні характеристики (демократичність, відкритість, інтелігентність, іронічність, мудрість, повага до іншої людини і т. ін.), але мемуари підібрані таким чином, що майже кожен оповідач відображає риси характеру та особистості Марка Веніаміновича, що відкрилися саме йому, збагачуючи і доповнюючи колективно створений портрет. Ці спогади не ведуть у минуле, навпаки, їх об'єднує переконаність у тому, що «живая

память о таких людях, как М. Теплинский, – это путь в будущее» [2, с. 126].

Особливо хочеться відзначити багату фотогалерею, яка візуалізує оповідний ряд. Перед очима читача постають Полтава 1920–30-х рр., Саратов воєнних років і Ленінград повоєнної доби, Петрозаводськ 1950-х, Південно-Сахалінськ 1960-х, Івано-Франківськ 1960–70-х рр. Історія країни і історія сім'ї, однокласники, однокурсники, учасники наукових форумів і конференцій, друзі, колеги, учні. Відтворено унікальні документи: машинопис доповіді студента М. Теплінського з правками і вставками професора Б. Ейхенбаума, титульний лист кандидатської дисертації, рідкісні фотографії. Укладачами здійснено величезну коментаторську роботу: кожен персонаж або співавтор спогадів не тільки представлений у фотогалереї, а й супроводжений біографічною довідкою.

Про ставлення учнів і колег до М. В. Теплінського свідчить ще одна, на перший погляд, непримітна деталь. Книга має присвяту: «Благодарной памяти доктора филологических наук, профессора Марка Вениаминовича Теплинского (к 100-летию со дня рождения)». До цієї знаменної дати вдячні учні почали готуватися заздалегідь, за кілька років, як готуються до ювілею університету або міста. І це почуття вдячності і відповідальності перед пам'яттю вчителя гідне щирого захоплення і поваги. Слово вчителя впало на добру землю.

Книга становить безперечний інтерес для літературознавців, викладачів і студентів гуманітарних спеціальностей, вчителів та учнів і всіх, хто цікавиться розвитком російської та української науки про літературу другої половини XX – початку XXI ст. Слід зазначити, що з урахуванням професійної спеціалізації М. В. Теплінського і значущості постаті вченого збірка видається двома мовами – українською та російською.

Книга поки існує в електронному форматі (на CD-ROM). Хотілося б сподіватися, що електронне видання буде мати і друковану версію, адже паперова книга передбачає свій, особливий «режим спілкування», а головний герой рецензованої збірки був, безумовно, справжнім майстром, знавцем і поціновувачем такого роду спілкування.

Література

1. Література. Літературознавство. Життя: зб. наук. праць й матеріалів на пошану доктора філол. наук, проф. М. В. Теплінського. Івано-Франківськ, 1999. <http://194.44.152.155/elib/local/sk647163.pdf>
2. Марк Теплинский: «Делать как должно...»: Исповедь. Глазами Другого / автор-сост. и редактор И. В. Козлик; предисл., коммент., прим. и послесл. И. В. Козлика. Ивано-Франковск: Симфония форте, 2021. 156 с.

Шеховцова Т. А., доктор филологических наук, профессор кафедры истории русской литературы, Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина (г. Харьков, площадь Свободы, 4, 61022, Украина); e-mail: shekhovt2@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-6270-6549>

Tatiana Shekhovtsova, Doctor of Philology, Professor of the Department of Russian Literature, V. N. Karazin Kharkiv National University (Svobody Sq., 4, Kharkiv, 61022, Ukraine); e-mail: shekhovt2@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-6270-6549>